
VAN ALLE MARKTEN THUIS

Deel IX DE VISMARKT

“Visch ! visch ! schellevisch !
die van den nacht gevangen is !”
(Uitroep van de visleurders)

Door zijn ligging aan de samenvloeiing van Leie en Schelde, was Gent een waterrijke en dus ook visrijke streek. In oude geschriften leest men dat heel wat Gentenaars zich omstreeks het jaar duizend onledig hielden met de visvangst. Het betrof hier uiteraard riviervis, zoals baars, karper, paling, enz..., wat toen nog in onze ongepolueerde rivieren kon. De Schelde liet echter ook toe zeevis van boven Antwerpen aan te voeren. Zo is reeds zeer vroeg in de toltarieven sprake van zeebaars, spiering en mosselen. Justus Billiet heeft het over “aberdaan (1) en bakelau ofte terrenoefvis (2), dat syn kleyne aberdanen die de Fransche ende Inghelsche met heele vlotten, schepen gaen visschen op de kusten van Indien, die niet en vallen soo groot, soo dicke ende wit ghelyck den Hollandschen, maer syn veel beter van smaecke, ende worden hier somtijds vercocht, voor Hollandschen, ofte Zeeuschen; in Spainnien, ende in Italiën en willen genen anderen eten als van deze terrenueufvis.”

Niet alleen per schip, maar ook met karren over land werd vis aangevoerd, zoals we uit een voorgebod uit 1337 kunnen opmaken. Het lossen gebeurde aan de “aerd” of talud van de Leie, evenwel gecontroleerd door een stadstoezichter die controle moest houden op hoeveelheid, herkomst en prijs. De vis werd in die tijd nog niet geakaakt, t.t.z. de ingewanden werden er niet uit verwijderd, zodat hij slechts beperkt houdbaar was en dus terstond

DE VISCHMORT.

I.

Dá zijn toch slechte tijen !
Waar gaat de wereld nu naartoe ?
Hoe es't ons Heere nog nie meê ?
'T es vreed, 'k en weet nie hoe !...
De Schelde en ook de Leie
Ze staander alle twee nie waar ?
Lijk Adem en lijk Eya daar
Zoo paddermoeder klaar !
Nette !
Och tzumenist ! wá spijt !
De vischmort waar g'uw breutje wint
Es al zijn eere kwijt !...

II.

De menschen roepen 't wrake,
We staan te zweeten op ons stal
Van klirre en van 'k en weet nie al,
We beven overal !
Tot zelfs beneden stake,
Waar dat men nie en es verveerd,
Daar zegt men ook gesfronteerd :
'T es nie gepermetteerd !...
Nette !
Och tzumenist ! wá spijt !
De vischmort waar g'uw breutje wint
Es al zijn eere kwijt !...

III.

De Schelde al op ziju zije,
Die ligt percies lijk Pierlala
Meê zijn twee billekens bloot, ja ja,
Zoo, Nette, hoe vindt-de dá ?
En tons madam de Leie,
Die zit te visschen aan esn aluis,
D'er es wá pak aan, snel en struisch,
Daarbij mama es t' huis !...
Nette !
Och tzumenist ! wá spijt !
De vischmort waar g'uw breutje wint
Es al zijn eere kwijt !...

IV.

D'er was er leat een kwezal,
En sás ze zij de Schelde zag,
Zij zeker, 'k zeg het zonder lach,
Dat zij haast kwalijk lag !...
Ze botstege op 'nen ezal,
En alle twee, dá was wá straf,
Die rolden zij in eenen draf
De Virreplaatsen af !
Nette !
Och tzumenist ! wá spijt !
De vischmort waar g'uw breutje wint
Es al zijn eere kwijt !...

V.

Dá kan alzoo nie blijven,
We doen een toerken in 't gem'en,
We leggen al ons cens bijeen,
We koopen ondereen,
De visch- en groenselwijven,
Een jakske, een rokske veur de Lei,
Een broekte veur de Scheld, daarbij
Es ons conacantie vrij !
Nette !
Och tzumenist ! wá spijt !
De vischmort waar g'uw breutje wint
Es al zijn eere kwijt !...

Fig. 1. "De Vischmort" werd gezongen op de wijs van "Koevoet es beter dan boelie". (Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen. - Gent la 17 boek A nr. 23.)

moest verkocht worden. Deze vis zat in bennen of vismanden, haring soms in tonnen.

Toen de vismarkt enige omvang begon te krijgen, ging men op de markt vast verkoopsstallen inrichten, tussen de 4 pilaren of “staecken”.

Op het gedeelte van de markt, waar zich nu de Europa-Bank en de monumentale waterpomp bevindt, had men de zeevismarkt. Langs de andere zijde, de riviervismarkt of “Bliekenmort”, waar de “bliekenwijven” hun waar verkochten. Deze vismarkt liep door, over de Vleeshuisbrug tot aan het huis “t Gauden Hant” op de hoek van de Kraanlei en heet ten andere nu nog altijd Kleine Vismarkt. In het midden van wat nu de Groentenmarkt is, bevond zich het “Meynhuys” of “Meyne”. De plaats waar de vis geveild werd, was met een soort lage balie van de rest van de markt afgescheiden. Op een groot houten gebouw (waar zich nu de bank bevindt) stond een torentje met uurwerk, waarin zich ook de marktklok bevond, die begin en einde van de verkoop aankondigde. Langs de zuidzijde was een groot houten zonnescerm getimmerd, dat voor de zo nodige schaduw en koelte zorgde op zonnige dagen. Verder waren de stalletjes overdekt met een nogal eigenaardig en ondoelmatig afdak. Er waren 51 afzonderlijke stallen of banken voor de zeevis en een 25-tal voor de “stokvischmerct” (3) en de “Groenvischmerckt”, die mits betaling van de “tafel ter vischmaerct” konden gehuurd worden. Aan de pilaar aan de Pensenmarkt stond het “Groenhuys”, waar men zich de bijhorende groenten kon aanschaffen en diametraal daar tegenover aan de “staecke” aan de Lange Munt en de Hoogpoort was de “kapblock”, waar men zijn vis in mootjes kon hakken. In de 14 eeuw sprak men nog van stijlen en stokken, wat bewijst dat de pilaren toen nog in hout gemaakt waren (4). Vis van “benedenstaken” was verwezen of afgekeurde vis, die niet vers meer was en die buiten de staken (de markt) verkocht moest worden. De vis die “ghewaerdeert is niet correckt ofte oprecht goet te sijn die sij vercoopen aen arme slechte lieden voor alf gelt, ofte noch min; maer sijnde heel bedorven ende daermen siekten aen souden eten, die worden gheworpen van schraven brugge (de Vleeshuisbrug) in de Leije, alsoo men oock doet van quaden harinck, drooghen, ghesouten ofte gheweecten; dese verweesene vismort staet buyten de pilaeren lancx het beenhuijs achter de harinckmart” (5).

Toen men in de 15e eeuw het Groot Vleeshuis bouwde, langs de Leieoever, dreigde de toegang tot deze rivier voor de vischverkopers afgesloten te worden. Men voorzag echter vier “gaten”, vier stenen gewelven onder het vleeshuis, welke uitgaven op de Leie. De vis werd er met platte schuiten onderdoor gevaren tot aan de “watersteegher” op de vismarkt. Men kan de top van drie gewelven nog zien aan het terras van café “t Galgenhuisje”. Langs het wandelpad aan de Leiekant zijn ze nog alle vier te zien. Daar was ook de watertrap langs waar de palingboeren en de riviervissers hun waar aan land brachten. Het hoekhuis recht over O.L.V. met de inktpot, was

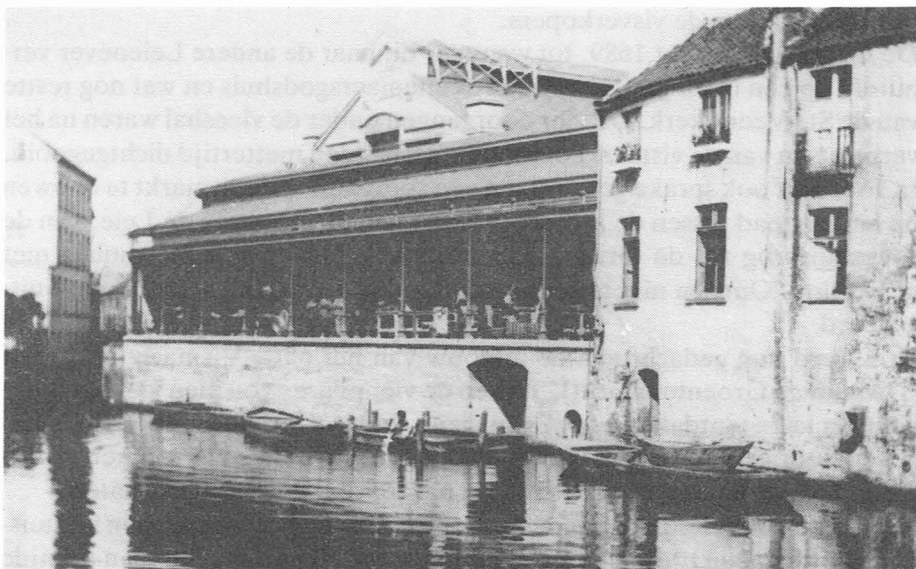

Fig. 2. De achterzijde van de vismarkt (1878) aan de samenvloeiing van Leie en Lieve. Aan deze zijde bevonden zich de tafels voor de verkoop van afgekeurde of tweede keus vis. (Foto Geo. Pieters, Gent - Verzameling E. Levis.)

Fig. 3. De in neo-gotische stijl herbouwde vishalle gezien van op de Onthoofdingsbrug over de Lieve in 1913 ten tijde van de Wereldtentoonstelling. De schermgevel is een ontwerp van architect A.R. Janssens uit 1911. (Postkaart - Uitgever onbekend - Verzameling E. Levis.)

het gildehuis van de visverkopers.

De markt bleef er tot 1689, tot wanneer hij naar de andere Leieoever verhuisde op een open plek tussen het Wenemaersgodshuis en wat nog restte van de St.-Veerlekerk. De vier doorgangen onder de vleeshal waren na het verplaatsen van de vismarkt overbodig en werden mettertijd dichtgegooid. In 1671 is er ook sprake geweest om een soort halfopen vismarkt te bouwen op het jaagpad tussen de achtergevel van het Vleeshuis en de Leie, van de Vleeshuisbrug tot de Grasbrug, met in het midden een mijnhuisje met marktklok. Om een niet te achterhalen reden werden de werken nooit uitgevoerd.

Ook werd nog gedacht aan de uitbouw van het oude Vismarkt-plein zelf (De huidige Groentenmarkt). Tussen de vier pilaren zou men vier paviljoenen met leien tentdaken bouwen met een centraal mijnhuis, het geheel omgeven door een muur met vier poorten, één aan elke zijde van het marktplein. Om verkeerstechnische redenen werd ook dit project verlaten.

Toen men uiteindelijk voor goed naar de hoek van het Veerleplein verhuisde, bleef nog een tijdje de “Broddelijnghe oft Mosselmaerct” aan de zijde van het Groot Vleeshuis. Toen men de St.-Veerlekerk afbrak, werd op een smalle strook langs de Leieoever een lange marktplaats voorzien, met in het midden een mijnhuisje en in de kelders, een palingmarkt. De ingang bevond zich op de Kleine Vismarkt op de plaats waar nu nog de insprong is rechts naast het huis met het borstbeeld van Karel van Lorreinen. In 1688 zat men ook daar te krap behuisd en verhuisde men naar een verloren hoek tussen het Wenemaersgodshuis en de afgebroken Veerlekerk, aan de samenvloeiing van Leie en Lieve. Men zorgde ook voor een doorgang naar het St.-Veerleplein, waar men naar een ontwerp van beeldhouwer Artus Quellijn een prachtige barokke monumentale ingangspoort liet bouwen (Fig. 4). Het Neptunusbeeld was van Guy Helderberg en de zeemeeremannen, die Schelde en Leie voorstelden, waren respectievelijk van Helderberg en Rombaut Pauwels. (Pauli) Na de brand van 1872 werden ze herkapt en vervangen door de toen controversiële beelden van Karel De Kesel (6), waarvoor o.a. “Pruuke” Dossche nog model stond. In een spotlied uit die tijd zingt men dat door de naaktheid van “madam de Leie” (“der es wa pak an, snel en struis”) “de vismort heel heur ere kwijt es” (fig. 1).

In het begin van de 18e eeuw viste men ten tweeden male het plan op om op de huidige Groentenmarkt, de oude Vismarkt dus, nogmaals een gedeeltelijk overdekte marktruimte in te richten, nu met centrale pomp. Ook dit ontwerp verdween weer in de lade.

Voor de veiling in de vismijn werden twee “Myn-huysekens” gebouwd : één binnen de vismijn (de “binnenmijne”) en één buiten de vismijn op het Veerleplein. Men sprak in dit laatste geval over de “buitenmijne” of “burgermijne”. Daar konden de burgers vis kopen voor eigen gebruik : riviervis plus 1/10 van de aangevoerde zeevis. Deze verkooppaats werd afgeschafft

Fig. 4. De vismijn op het Sint-Veerleplein. Twee ijskarren lossen hun waar. Zij behoren toe aan de Firma van de gebroeders Buyle : "GLACE PURE, Frs. Buyle, rue du cheval 14, Gand". De linkse is nog een paardekar, de rechtse een vrachtwagen. (Postkaart M. Nonkel, Gent. Verzameling E. Levis).

Fig. 6. Haringschuit op de Koornlei (6 augustus 1899). De haringtonnen staan als blikvanger op de kaai. Bemerkt op de achtergrond St.-Michielsbrug (toen nog een draaibrug) en de afbraakwerken naast het gildehuis der Vrije Schippers voor de bouw van het nieuwe hoofdpstkantoor. Op het achterdek staat de vis in de koelte van de schaduw die geleverd wordt door een geïmproviseerd zeildoeken afdak. (Postkaart 4290 bng R.d.J.D. "Quai aux Herbes-Gand" - Verzameling E. Levis).

in 1893. De “Myn-huysekens” zagen er uit als wachthuisjes met een markt-klok in top. Ze waren gebouwd in grijze Ecaussines - steen naar een ontwerp van P. De Broe, die ook de pomp op de Groentenmarkt tekende. Een eigenaardigheid bij het bieden in de Gentse mijn was dat het getal dertig een zekere rol speelde. Wanneer de partij vis door de mijnmeester ingesteld werd aan of boven de 100 pond, sprong de oproeper van 35 op 25 pond, om het getal 30 niet te moeten uitspreken. Dit gebeurde uit christelijke traditie ter nagedachtenis van het feit dat Christus voor dertig zilverlingen verraden werd. Het zou echter nog tot 1930 duren eer dit gebruik zou verdwijnen en het getal 30 niet meer overgeslagen werd. Zo werd ook de Gentse vismijn gesecculariseerd.

In 1875 begon men aan de bouw van de eerste totaal overdekte vis- en vleeshal naar een ontwerp van Adolphe Pauli, waarbij men uiteraard gebruik ging maken van de toentertijd zeer moderne staalconstructie, o.a. van de zgn. Polonceau-spanten.

Om overvloedig spoelwater voorhanden te hebben plaatste men in 1887 een automatische waterpomp met een voor die tijd zeer revolutionaire gasmotor. Dat dit nodig was, bewijst dat er steeds meer klachten kwamen over het kuisen van de Vismarkt. In plaats van het visafval regelmatig met gesloten boten via de rivier te vervoeren, gebeurde dit slechts één maal in de week en dit met open karren waarmee men... dwars door de stad reed.

In 1903 wordt beslist dat zowel vis-, vlees-, pluimvee- als groentenmarkt in één en dezelfde markthal zou ondergebracht worden.

Reeds tussen de twee wereldoorlogen liep de verkoop van vis, vlees en groenten op de markt sterk terug en ging de verkoop zich meer en meer op de particuliere sector toespitsen. De vis- en vleeshandelaar kon al deze bederfelijke waren beter bewaren bij hem thuis, te meer daar de ijskasten hun intrede deden. Na de tweede wereldoorlog ging de verkoop er nog enkele jaren door tot wanneer de gebouwen gebruikt werden als garage, car-wash, bandencentrale en parkeergarage. (Fig. 3).

MOSSELEN, DE OESTER VAN DEN ARMEN.

Wie raakt niet in verleiding bij de fijne geur van gekookte mosselen, hun heerlijke smaak en de gezellige sfeer tijdens het eten? Een mosselmaaltijd is altijd een beetje feestelijk en was dit zeker voor onze grootouders. Het was veruit de enige betaalbare zeevrucht die “Tseef mee zijn klakke” zich met zijn karig weekloon kon veroorloven. Komt daar nog bij dat mosselen rijk zijn aan eiwitten en mineralen, zoals kalk, fosfor, natrium en kalium en zij bovendien vitamine A en C bevatten, wat dus een welkome aanvulling was op “patatten mee andzuunsijse”.

Vroeger werden mosselen praktisch uitsluitend door de kustvolkeren gegeten. Naar alle waarschijnlijkheid is men in onze streken met mosselen begonnen venten in het begin van de achttiende eeuw. De “mosselkèrre”, een

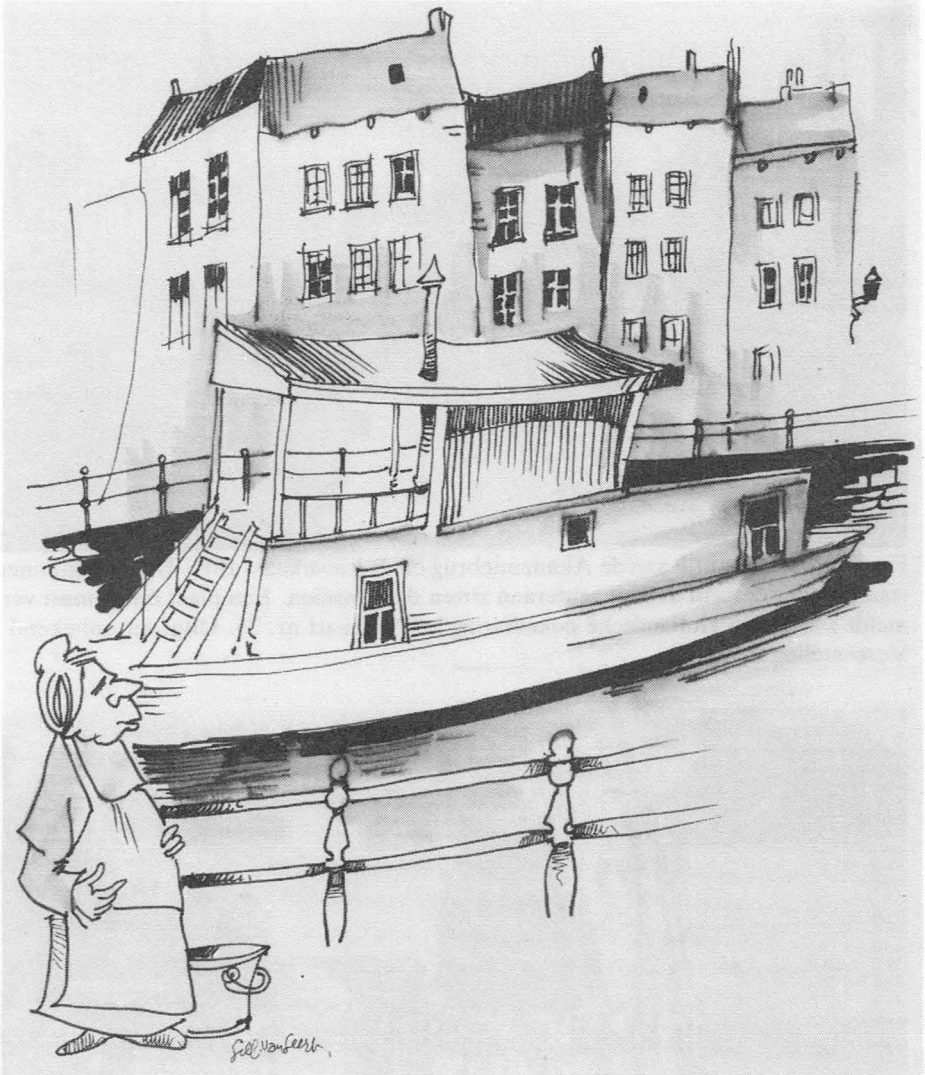

Fig. 5. Gill. van Geert, illustrator van o.a. het “Gents Woordenboek” tekende speciaal voor dit artikel deze leuke schets van het haringscheepje - inclusief “mosselwif” - aan de Sint-Lievensbrug. Het lag eigenlijk al op “grond”-gebied Ledeberg aan het vroegere Troonplein - thans St.-Lievensplein. (Verzameling E. Levis).

soort grote huifkar (fig. 13), hotste dan door de straten. Men had niet eens een verpakking voor de mosselen. Je moest zelf maar je emmer meebrengen. Met een houten schepper, waarin juist 1 kg mosselen ging, werden ze in de emmer gekeild. Meestal kondigde de venter zijn komst aan met een toeter of een ratel, een houten werktuig waarbij een tong over een tandrad kleppert. Dit toestel was niet nieuw, want in de middeleeuwen moesten leprozen hun komst met de ratel aankondigen. Ook was het een typisch attri-

Fig. 7. Mosselschuitje aan de Akademiebrug en de Lievekaai - 1911. De haringtonnen staan op het dek. In de kist achteraan zitten de mosselen. Een plaat op de mast vermeldt : "Nieuwe Hollandsche pekelharing". (Postkaart nr. 25. Uitgever onbekend - Verzameling E. Levis).

Fig. 8. Mosselschuit in het Achterdok aan de Dampoortbrug (Kleindokkaai). Het scheepje is een "hengst" en heeft als registratiehaven Clinge, wat men kan opmaken uit de kenletters CLN. Het registratienummer is 49. Het dorpje zit pal te paard op de Belgisch-Nederlandse grens en had toegang tot de Westerschelde via het Saeftingse gat. Men kon Gent aandoen via de Moervaart en het kanaal Gent-Terneuzen. (Héliotypie De Graeve Gand - 157. Postkaart - 24 sept. 1909 - Verzameling E. Levis).

buut voor de nachtwacht : “... een klepperman die de ratel slaat en de kleppe roert”. Ook de asman of vuilnisman kondigde zijn komst met de ratel aan en hij werd eveneens in de kerk gebruikt (7). Meestal roerde de verkoper ook zijn eigen “kleppe” door de straatroep : “ès mosselievès!” (mosselen vers) of “mosselievoo!”. Soms werd deze uitroep wel eens overdrachtelijk gebruikt voor de ratel zelf. Zo sprak mijn grootmoeder bvb. over de “mosselievoo” van de mosselventer, doelend op zijn ratel.

Gekuiste mosselen bestonden nog niet. Dat was een werkje voor de koper zelf. Vaak zag men die de mosselen op het koerke, de stoep of in de “greppe” met een aardappelmesje schoonmaken, waarbij soms al eens een rauwe mossel binnengeslurpt werd. Ook nieuwsgierige burens kregen er al eens een paar uit het vuistje. Meestal werden de mosselen na het reinigen nog een nacht in het water gezet en dan gestoofd met selder, ajuin, grof gesneden peterselie, peper en zout. Dan was het smullen geblazen.

De mosselkar kwam twee of drie maal per week langs, meestal op woensdag en vrijdag. De mosselboer vertrok omstreeks middernacht naar Bouchoute (8) wat toch wel een twintig kilometer rijden was. Met paard en kar deed hij er vijf uur over. Het laden ging vrij snel, maar het paard moest eerst nog wat rusten, vooraleer de terugweg kon beginnen. Men zag de mosselman meestal maar omstreeks 11 uur 's voormiddags zijn waar aan de man brengen. Tot de eeuwwisseling kostten mosselen ongeveer 4 à 5 “cens” per kilogram; dat was ongeveer 10 centiemen.

DE MOSSELSCHUITJES

Buiten de vismijn, de viswinkels en de “mosselkèrre”, kon men de mossels ook nog kopen “aan 't scheepke”. Dit waren kleine bootjes, meestal van vissers uit Zeeuws-Vlaanderen, die wekelijks - zeker op vrijdag - aan de voornaamste Gentse bruggen aanmeerden, zodat ze gemakkelijk te bereiken waren. Soms voorzag men de schepen ten behoeve van de landrotten van een loopplank met leuning. Als blikvanger plaatste men enkele haringtonnen op de kaai of hing een bord in de mast (fig. 7). Bij warm weer improviseerde men een luifel met zeildoek, jutezakken of planken op het voor- of achterdek om de waar koel te houden.

Zo trof men deze dobberende winkels aan in de Schelde aan de Sint-Lievensbrug te Ledeberg (fig. 5), in de Leie aan de Recollettenbrug voor het Justitiepaleis (fig. 10), op de Koornlei “Tussen Bruggen” (fig. 6), aan de Zuivelbrug aan de watertrap bij het Groot Kanon (fig. 11) en aan de Sint-Jorisbrug. In de Lieve op de Lievekaai aan de Akademiebrug (fig. 7). Ook in het Dok naast de Dampoortbrug (fig. 8) kon men zich een “eemerke” vullen. Men verkocht er echter niet alleen mosselen, maar ook haring, per stuk of per tonnetje, soms ook allerlei gedroogde vissoorten en “kèrrekols” (9).

Fig. 9. Visvrouw op het overdekte achterdek van haar iets luxueusere visboot die afgemeerd ligt aan de Nieuwbrug aan de Oude Beestenmarkt. Op de achtergrond zien we de bogen van de Nieuwbrug over de Norderschelde. Hier heeft men een grotere keuze : schurpen (13), wijting (14), kerrekol (9), mosselen en “pekelharing (15) 60 cent”.

(Foto Louis De Landtsheer, Overpoortstraat 26 Gent, contactafdruk van originele glasplaat. Niet gedateerde foto. Interbellum - Verzameling E. Levis).

ZO VET OF NE MOSSEL

Zo goed als een portie mosselen er in gaan, zo vlot spuit de Gentenaar zegswijzen i.v.m. deze en nog andere zeebewoners. Het is ook hier weer de moeite waard.

Dat de mossel niet alleen de tong streelt, maar ze ook in beweging brengt blijkt uit het gezegde : “tieren gelijk een mosselwif”, wat gezegd werd van een roepkeel, een schreeuwer. Verkoop het vel van de beer niet vooraleer hij geschoten is wordt hier : “Roep geen mossels eer dat z’ aan land zijn”, of omgekeerd : “Roep zo lange mossels tot dat zij aankomen”. Van iemand die onbedachtzaam handelt zegt men : “Wij hebben de mossels, zij de schelpen”. “De mossels doen de vis afslaan” betekent : wij hebben het

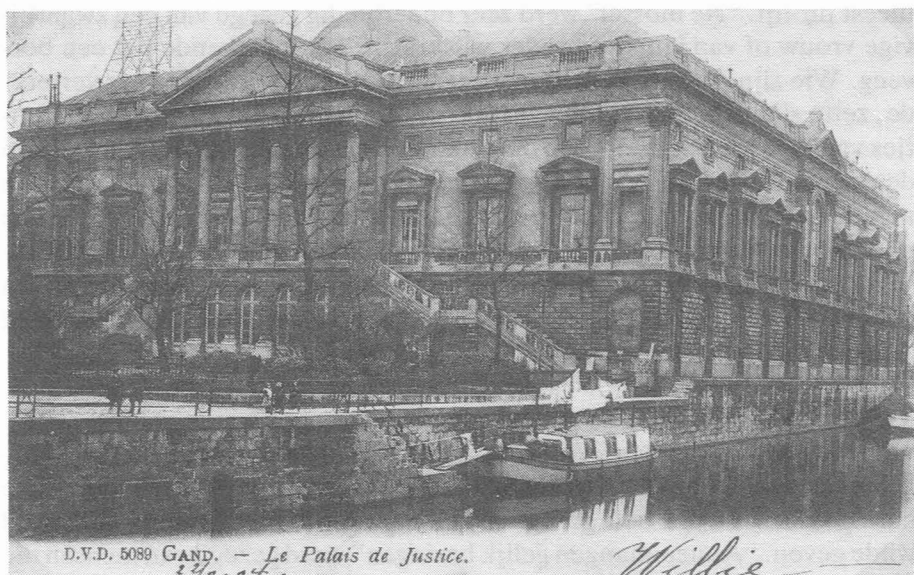

Fig. 10. 't Mosselscheepje aan het Koophandelsplein voor het Justitiepaleis. De lege mosselzakken hangen te drogen. (postkaart - 22 augustus 1904 - Verzameling E. Levis).

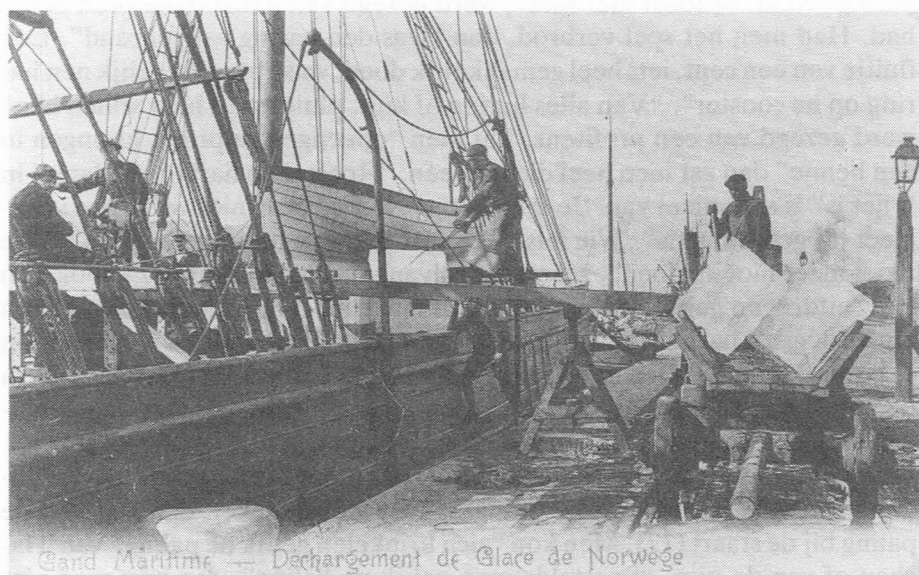

Fig. 12. Stukwerkers lossen een schip met Noors ijs. Het was onontbeerlijk om verse vis langer te bewaren. (Postkaart - Verzameling E. Levis).

meest profijt. “Ne mossel” werd zeer oneerbiedig gezegd van een zwaarlijvige vrouw of van iemand zonder wilskracht; ook betekende het een oorveeg. Wie zijn geld langs deuren en ramen buitengooide of zwaar verteerde, zette zijn geld “op de mosselbank”. “Mosselgeld” was kaartgeld, muntjes van geringe waarde. “Een mosselhoer” was een publieke vrouw die op de openbare weg de mannen aansprak en zich gaf tegen de prijs van een mandeke mossels, dus zeer goedkoop. Iets wat allerbest opeen of ineen past “komt overeen gelijk mosselschelpen”. Ook tegen een klein roeibootje zei men “een mosselschelpen”. Wie met buitenmaatse oren door het leven ging had “oren gelijk mosselschuiten” en een viezerik die veel spuwde of “speekelde” was “een mosselzak”.

VISPRAAT

“Kijven gelijk d’haringwijven” was mekaar gemeen uitschelden (10). Nog gemener was “een platewif”. Onzin of leugens waren “kloten van droge haringen”. Dit werd ook gezegd als men gestoord was en geen antwoord wilde geven. “Aaneenhangen gelijk haringen” werd gezegd van mensen die vaak mekaars gezelschap zochten. “Haring voor sprot” is synoniem voor “lood om oud ijzer”. Zeer droog was “zo droog of gerookten haring”. Wie er mager en moedeloos uitzag, “zag er uit gelijk nen afgedroogden haring”. Wie “nen haring binnengespeeld had zonder steert” was zwanger. “Zijnen haring braadt of roost hier niet”, werd gezegd van iemand die geen bijval had. Had men het spel verbrod, dan “was den haring aangebrand”. Een fluitje van een cent, iets heel gemakkelijk doen, was “braaien gelijk nen haring op ne rooster”. “Van alles haring of kuit, pluimen of haar willen hên” werd gezegd van een profiteur. Zat men “opeengestampt lijk haringen in een benne” dan zat men heel dicht opeen. “Roep geen haring eer dat hij in ’t net is” is synoniem van “Je mag het vel van de beer niet verkopen vooraleer hij geschoten is”. Wie iets bekwam “had nen haring gevangen”. “Ge moet meer moeite doen”, zei men, “zo vangt ge den haring niet”. Ook kon iets “uitdrogen gelijk nen haring”. Een lange magere pannelatte was “nen afgedroogden haring” of was “precies nen gekleden haring” of “nen haring in burgerkleren”. “Den haring keren of lichten” is obscene (11). Als men in de haven aan de dokken “een haring of tweeën” vroeg om een wagon binnen te doen, bedoelde men een werkman-helper.

Met paling was hetzelfde aan de hand. Had ze “ne paling geten” of “ne paling ingezwolgen” dan was ze zwanger. Was men onzeker, dan had men de paling bij de staart (12). Men kon “zich krinkelen gelijk ne paling” van ’t lachen of van de pijn. “Spertelde men gelijk ne paling”, dan wist men niet goed hoe zich te houden of zat men in nog gevaarlijker situaties. “Ne slappe” kon “zich wringen gelijk ne paling”. Een dronkaard daarentegen was “zo slap of ne paling” als hij niet meer op zijn benen kon staan. “Zo glad of ne paling” was men als men niets bezat of zich in die omstandigheden toch

Fig. 11. Mosselschip aan het Groot Kanon. Niet zo'n gelukkige keuze naast de "piessiene" ... (Edit. W.V.S. Bruxelles - nr. 64 - Postkaart - Verzameling E. Levis).

nog wist te redden. Van iemand met natte voeten zei men "dat hij paling gevangen had" of als hij in 't water getrapt had. "Een gladzak" was ook "ne fijne paling".

Over schelvis zei men : "Als Tseezeke is geboren, heeft de schelvis zijne smaak verloren", doelend op de nogal fletse smaak. Kleine schelvisjes noemde men "tootjes". "Ynklefijn" was de verbastering van het Franse aiglefin, wat eveneens schelvis betekende.

De meeste uitdrukkingen met "snoek" slaan op zijn grote muil : "zuipen gelijk ne snoek, gapen gelijk ne snoek, schreeuwen gelijk ne snoep op zolder", men snakt naar iets "gelijk ne snoek naar water". Een kind dat met volle mond zuigt, "zuigt gelijk een snoekske" en wie goed kon zwemmen "zwom gelijk een snoekske".

De Mosselkèrre

ÈS MOSSELIEVÈS! MOSSELIEVOO!

Fig. 13. “De mosselkèrre”. Karikatuur door Buth uit : “Gentse volkstypen uit het verleden in beeld. nr. 2”.

Wij vestigen er graag de aandacht op dat de 10 geestige tekeningen uit de serie “Gentse volkstypen” nog steeds verkrijgbaar zijn bij de auteur, de Heer Leo De Budt - Baude-loostraat 33, Gent.

Over “den blik” heeft men nagenoeg niets anders dan positieve uitspraken : men was “zo zuiver of nen blik, zo fris of nen blik”. “Men leefde glijk een blikske in ’t water”. Wanneer het geld ontvangen was “waren de blieken (geldstukken van 1 frank) binnen”. Die een onbezorgd leven leidde, had “een blikskesleven”. Geen rozen echter zonder doornen, want zei men : “’t Is een schuun meiske maar ’t is spijtig van heur bliekogen”, dan had het schoon kind uitpuilende visogen.

De uitdrukkingen i.v.m. “schurre” (13) slaan op het gezouten en uitgedroogd zijn van de vis. Van iemand die heel mager is zegt men “dat hij zo mager is of een schurre”. Iets dat heel droog is, is “zo droog of een schurre”. “Gespaand zijn mee een schurrevel” wordt gezegd van iemand die altijd dorst heeft. “Een schurrevel” was een mager vrouwspersoon.

Ook de “kerrekole” laat zich niet onbetuigd. Van iemand die weinig uitgaat zegt men dat hij “aan zijn huis geplakt is glijk een kerrekole”. Trekt men een bijzonder stuurs gezicht, dan “trekt men muile glijk een kerrekole”. Er bestaan nog heel wat Gentse uitdrukkingen met “vis”, waarbij niet in het bijzonder een bepaalde soort bedoeld wordt. De volgende gezegen

spreken voor zich : “Men is zo gelukkig of ne vis in ’t water. Zo stom of ne vis. Zwijgen gelijk ne vis. De kost hên gelijk de vis in ’t water. Liever de vis dan de graten hên. Tussen de kop en de steert is de beste vis. Naar iets lengen gelijk ne vis naar ’t water. Geen vis zonder graten. Iemand uitmaken voor vurte of stinkende vis. Noch mossel noch vis zijn. Zwemmen gelijk ne vis. Die slaapt vangt gene vis. Hij slaat er op gelijk op een vismande.”

Als slechte waren geen aftrok vinden, dan “wil de vis niet bijten”. “Ga gij daarmee om vis!” wordt gezegd van een kleinigheid of iets zonder waarde. Iets wat ik helemaal niet nodig heb “is mij zo nodig of ne vis in ’t water”. Iets wat daarentegen uitzonderlijk goed van pas komt “dat komt gelijk ne vis in de vasten”. “Vis willen vangen voor een vissersdeure” is verloren moeite doen. “Daar is geen grate of gene steert vis” zei men als er geen vis in de mijn of op de markt was. Een handelaar in vis komt dikwijls bedrogen uit; nu eens heeft hij te veel, dan weer te weinig vis, want “koopman in vis is dikwijls mis”. “Als de vis kookt, smelt de boter” zegt men als men twee vogels in één klap vangt. Die iets wil bekomen moet er moeite voor doen wordt in het Gents : “die de vis wil, moet ook de graten hên”. “De vis”, zegt men, “moet drij keren zwemmen : eerst in ’t water waarin hij leeft, dan in ’t water waarin hij ziet (kookt) en verder in de boter, op de taluure”. Bij de vis hoort ook een goed glas wijn gedronken te worden zo “dat hij ook in magge kan zwemmen”. “Als de vis naar de zee aardt”, verraadt men zijn afkomst. Hoe meer volk, hoe kleiner de bedeling, wordt : “Hoe meer vis, hoe droever water”. Wanneer iets niet geschikt is voor het beoogde doel zegt men : “Alle vis is geen bakvis”.

Als we nog dieper in de Gentse taal vissen, halen we nog volgende uitspraken op :

1841 “De Staets zaeken zyn nog altyd overtrokken en het is moeyelyk om er goeden visch van te spellen.”

(Nieuwen Almanak, Meye)

1800 “hy spreekt van ons gelyk van vuylen vis.”

(Sysse - Pannen, 23)

1793 “De Mulders leven van den schep, de Bakkers van de neep, de Vleeschhouwers en de Vischverkoopers by ’t verlies.”

(Dagelyks nieuws van Vader Roeland, pendant van Pere Du chene)

1790 Wanneer een nieuwe maan op een vrijdag komt :

“Een vis - maen is een pis - maen en dat is niet altyd waer.”

(Hemelm., december)

- 1790 “Ende ik zag wel, dat zy onder de zyde kleeren, het hert hadden van de Vischkladden (viswijven) van Parijs.”
(Patriot, II)
- 1742 “’t is quaet de Visschen ’t vliegen te leeren.”
(Hemelm., Martius)
- 1738 “Groote visschen springen uyt den ketel.”
(Hemelm., februari)
- 1728 “Lieven vriendt, ’t ten kan niet missen,
Groote waters, groote visschen,
Maer hier dient wel gelet,
Groote visschen scheuren ’t net.”
(N.G. Almanak, Martius)
- 1720 “Want, zeggen ze :
Al is de visch noch eens Soo goet,
Vlees maeckt vlees en sterckt het bloet.”
(Tydt. W., februari)
- 1707 “De nieuwe maen en verschen vis,
ten derden dagh niet goet en is.”
(N.G. Almanak, februari)
- 1682 “Die den visch wil raecken
Heeft sigh nat te maecken.”
(Sterre-Kycker, juli)
- 1649 Gemene praat :
“Selfs die Geusch gesint zijn, seggen uytdruckelick, dat sy niet en kunnen ghelooven, dat het oprecht Bericht van een Predicant gheschreven is, omdat hy soo visch-wijfachtig (gemeen) praet.”
(Tweede Disp., 71)
- 1567 “Sy snaken daer naer, als den visch naer dwatere.”
(Beroerlicke Tyden, V. Vaerne-
wyck)

En zeggen dat ze ondanks deze honderden zegswijzen, ons nog zouden wijsmaken : “De Gentenaar kent maar 7 soorten vis : aprilvis, meivis, schelvis, stokvis, stijnkvis, walvis en klootvis”.

Smaokelaak!

Eddy LEVIS

VOETNOTEN

(1) Zeevis. Ook “labberdaan” genoemd. Op de vraag hoe laat is ’t zegt men schertsend : “Kaart (kwart) voor den abberdaan, ’t zal stokvis slaan”. (Nog gehoord van mijn grootvader). “Nen labberdaansteert” was een “pietalaire” of pandjesjas, in het Gents ook wel eens “kontekletser” genoemd.

(2) Bakkeljauw is gedroogde en gezouten kabeljauw.

Terre-neuve is de Franse benaming voor New-Foundland, een eiland voor de Canadese kust.

(3) Stokvisch; daarnaast ook “stopvisch” in ’t plat Gents. “Zoo mager of ne stokvisch; uitdrogen gelijk ne stokvisch; ’t es goedkoper of stokvisch; der zitten geen graten in!” toegepast op eten dat weinig voedt, op iets dat zeer goedkoop is.

1692 : “Veel slaegen maecken den stockvis murwer” (Hemelm., augustus).

Dit zegt men van een vrouw die veel slaag krijgt en daardoor gedweeër wordt.

1721 : “Stock-visch, Notelaers en Vrouw

Eer men die ghenieren souw

Moeten ter deegh zyn gheslagen

Eer men daer wat goets van saghen.”

(Sterre-Kycker, juli)

“Ge zijt gesalueerd mee den kop van een pekelharing en de ziele van een stokvisch.”

“Stokvisch eten” of “ge zult gene stokvisch moeten kopen” zei men als iemand slaag kreeg met de stok. Ook in het hiernavolgende vers uit 1668 heeft stockvisch dezelfde betekenis.

“Eenige Breebaerden in ’t Landt ghecommen, ende worden met gheen solemniteyt vande Boeren ofte Boerinnen inghehaelt, want stock-visch sonder boter is nu op ’t Landt (sic) meest te vinden.”

(Hemelmaand, februari)

Wanneer iemand zwanger was zei men : “Z’ heeft stokvisch geten en een grate ingezwolgen!”

(4) Meer daarover in het artikel “De markt als gerechtsplaats”.

(5) Het feit dat de bedorven vis bij ons niet weggegooid werd, wat elders wel gebeurde, was er de oorzaak van dat heel wat ziekten zich verspreidden. Deze vis werd namelijk opgekocht door de visleurers en -leursters, die hem in de armste volkswijken gingen slijten. Ook daarop ging men weldra controle uitoefenen en werd de verkoop ervan bij wet verboden.

(6) Charles Louis De Kesel, ° 11 augustus 1894 te Zomergem, † 20 november 1922 te Erlangen (Beieren, D.B.R.).

1871 : 1e prijs beeldhouwkunst, Gent. Vier bas-reliëfs voor het gemeentehuis te Zomergem.

1876 : Allegorisch beeld “De Eendracht in de pacificatiestoet te Gent op de praalwagen “De Verenigde Provincieën der Nederlanden”.

1878 : Beeldhouwwerk aan het gerechtsgebouw te Gent.

1879 : Beelden “Schelde” en “Leie” aan de ingangspoort van de vismijn te Gent.

1901-1902 : Bas-reliëfs aan het stadhuis te Oostende.

1903 : Beelden op de Graaf de Smet de Naeyerbruggen te Oostende.

1911 : Standbeeld Graaf de Smet de Naeyer te Wenduine.

Verder was De Kesel nog bekend als portret- en genreschilder en boetseerder.

Uit : "Karel De Kesel (1849-1922) portretschilder en beeldhouwer van Zomer-
gemse afkomst" - Auteur-uitgever : Raf Heyde - Maldegem 1985.

- (7) In de Rooms-katholieke kerken werd na het "Gloria" op witte donderdag tot aan het "Gloria" op zaterdag voor Pasen in plaats van de altaarschel een ratel gebruikt.
- (8) Bouchoute : thans Boekhoute. Belgisch grensdorp, enkele km ten zuiden van Philippine (NL.), het bij de mosseleters zo bekende fijnproeversoord. Was vroeger gelegen aan de Braakman, een diepe inham van de Westerschelde, die in 1952 ingepolderd werd. Voor de kerk van Boekhoute ligt nog steeds een vissersboot als monument. Jaarlijks worden er nog de garnaalfeesten gehouden, als herinnering aan de garnaalvisserij. (2e zondag na 8 september, 's namiddags).
- (9) Kerrekole : < Fr. caracole, een zeeslakje. In het Nederlands : alikruikje, kreukel of krukkel (Littorina littorea). Komt vooral veel in Zeeland voor. Wordt als snoeperij met een speldje gegeten.
- (10) 1658 : "... dominé Voetius begint wederom te kijken als een Haringwijn"
(Vreleden processen)
- (11) 15?? : "Zoudic latijn in de costal gheleert hebben!
Ic mag altemet den harync ghekeert hebben."
(uit : Belgisch museum voor Nederduitse
Taal en Letterkunde en de Geschiedenis
des Vaderlands; J.F. Willems 1837-1846)
- 1579 : "den haring lichten"
(uit : Chronycke van Gent, 293)
- (12) 1699 : "Een maeght, die sonder argh of list
Haer maeghden - roosken heeft verquist,
Bij hem die eer nog eed bewaert,
Die heeft een palinck bij de staart."
(uit : Sterre-Kycker, oktober)
- (13) Een "schurre" is een gedroogde schar. Men had petaterschurren, boterschurren en schartongen. Een petaterschurre is een magere schol die meestal met aardappelen (petaters) werd gegeten in tegenstelling met de boterschurre, die men meestal met brood eet. Een schurretonge is een tong die de smaak heeft van een schar.
- (14) Witting, wittinck of witvis, is een witte vis, een soort schelvis (Gladus merlangus) die in de gehele Noordzee gevonden wordt. Hij heeft 3 rugvinnen, 2 aarsvinnen, een korte onderkaak en wordt \pm 5 dm lang.
- (15) Men had droge haring, bokking of gerookte haring, natten haring of pekelharing, nieuwe haring of levaard. Deze werd ook wel panharing genoemd. Levaard werd hier in het begin van 1800 in grote hoeveelheden op de markt gebracht. Men noemde hem ironisch levaard, omdat hij onmiddellijk stierf als hij uit het water gehaald werd. Verder had men nog gesturte haring (Fr. : en vrac), onderen gestort, niet gesorteerde haring.
1527 : "gesturten haring dat is haring zoo dien wt der zee komt."
(zoals hij uit zee komt; uit : Coopliden Handboek, 26)
1770 : Oostende : "Dezen middag is gearriveerd een half last verschen, twee lasten half gestoorden haring"
(uit : "Gazette van Gent, 29 oktober)
- Er was ook nog verwaaiden haring of "hareng bouffi", een soort dikke, vette haring.

BIBLIOGRAFIE

- "Dubbele Wegwijzer der Stad Gent en de Provincie Oost-Vlaanderen" 1905.
- Frans De Potter : "Gent van de Oudste Tijden tot Heden", 1882-1902.
- Dr. Victor Fris : "Oude Straatnamen van Gent", 1925.
- J.J. Steyaert : "Volledige beschrijving van Gent", 1857.
- Lodewijk Lievevrouw-Coopman : "Gents Woordenboek", 1974.
- Buth : "De Mosselkèrre ès mosselievès! Mosselievoo!" uit : "Gentse Volkstypen uit het verleden in beeld" deel 2, Gent 1978.
- René De Herdt : "Dagdagelijkse Markten in Gent", M.I.A.T., 1988.
- Raf Heyde : "Karel De Kesel (1849-1922) Portretschilder en Beeldhouwer van Zomergemse afkomst.", Maldegem 1985.
- Bibliotheek Museum van Volkskunde te Gent : Lied "De Vischmort", 1a 17 boek A nr. 23.

Met dank aan :

- Het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen en
- Het Visserijmuseum te Oostduinkerke voor de verkregen inlichtingen.
- De kunstenaar Gill. van Geert en Buth voor hun illustraties.

OPLOSSING VAN DE PUZZEL 1988

Alhoewel het hier ging om de 15de eeuw mocht men zeker en vast geen Vlaams primitief zijn om deze puzzel te kunnen oplossen. We geven hier dan ook de oplossing en een paar mogelijkheden waar men moest zoeken om het goede antwoord te vinden. Naast de traditionele standaardwerken, waaraan de namen Fris, Steyaert, De Potter, enz. zijn verbonden, geven we U hier nog een paar andere.

1) Het eerste antwoord was *Petercellepoort*. Dit konden we vinden in ons tijdschrift : M. Van Bergen, de Petercellepoort, G.T., IX, 106-112; en verder ook nog in : N. Poulain, Gent en Architectuur, trots, schande en herwaardering in een overzicht, 1985, 26-7, 46. Voor onze inleiding verwijzen we naar : M. Daem, Votiefschilderijen en mirakelboek van Kapelletje Schreiboorn te Gent, 1975, 11-13.

2) Dat de tweede vraag een gemakkelijke oplossing had, zal wellicht niemand betwisten en voor deze beeldengroep op de *Hoofdbrug* verwijzen we graag naar : J. Gessler, De legende van de "Hoofbrugge" te Gent. De vader door zijn zoon onthoofd, Oostvlaamsche Zanten, XVIII, 1943, 1-10; J.J. Steyaert, Volledige beschrijving van Gent, 1857, 127-8 en A. Van Werveke, De hoofdbrug : oorsprong van den naam, brug vóór en na 1317, de strafuitvoering, de beelden op de brug, Bulletin der Maatschappij van Ge-